

Дамзін О. В., Хникін О. В. Зміст освіти як важливий компонент підготовки вчителя фізичної культури до виховання морально-вольових якостей підлітків. *Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика* [Електронний ресурс]: зб. матеріалів XIII Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Умань, 24 листоп. 2022 р.). Умань, 2022. С.33-38. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/laboratoriia-pedahohichnoi-kompetentn>.

ЗМІСТ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО- ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

**Дамзін Олександр Вікторович,
Хникін Олександр Вікторович,**
аспіранти кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
aleksandrhnynkin32127@gmail.com

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Каплінський Василь Васильович,

У педагогічній теорії та практиці продовжуються пошуки вдосконалення змісту освіти та педагогічних умов його успішного засвоєння, передусім, шляхом упровадження різноманітних інноваційних технологій, які дозволяють комплексно вирішувати освітні та соціально-виховні завдання, забезпечувати сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, оптимально використовувати наявні зовнішні та внутрішні ресурси тощо.

Розглядаючи структуру змісту освіти в широкому його розумінні, або зміст тієї чи тієї навчальної дисципліни зокрема, важливо зацентувати увагу на його головних структурних компонентах.

Безсумнівно, що найважливішим компонентом змісту освіти є той *обсяг знань*, які потрібно засвоїти. Цей компонент є основою, тобто фундаментом. Одне з найважливіших завдань педагога – переконати учня у тому, що будь-яким практичним діям передують знання. Вміння – це знання у дії. Необхідно

розрізняти знання теоретичного характеру (типу «що?») і практичного (типу «як?»), тобто описові знання і знання про способи діяльності, або процедурні.

Якщо даний компонент змісту розглядати з позицій формування особистості, то до цих двох видів знань необхідно додати ще і *розширення загального світогляду*. Американський педагог Джон Стюарт Блеккі в книзі «Про самовиховання моральне, розумове і фізичне» цілком справедливо стверджує: «Немає сумніву в тому, що так званий чистий спеціаліст завжди людина обмежена» [1, с. 18]. Вона ніколи не буде знати достатньо, якщо не буде знати більше, ніж достатньо. Так, одного разу до професора медицини звернувся студент-першокурсник із запитанням: «Що мені необхідно читати для того, щоб стати гарним лікарем?» – «Читайте «Дон Кіхота». Відповідь була настільки несподіваною і парадоксальною, що студент від здивування вигукнув: «Як же так, професоре, невже медицина не заслуговує на належну увагу, і мені необхідно читати тільки Сервантеса?» – «Ні, – відповів професор, – ви абсолютно не зрозуміли суті моєї поради. Я хотів вам сказати, що окрім медицини як науки вам, як майбутньому лікарю, необхідно збагнути велику таємницю Дон Кіхота».

Доцільно було б, щоб зміст гуманітарних дисциплін, зокрема для учнів підліткового віку, як і зміст позакласної і позашкільної роботи містив потенціал для формування морально-вольових якостей, що особливо актуально в складних і непередбачуваних умовах сьогодення. В цьому контексті для педагога буде особливо корисним педагогічний посібник І. Беха «Психологічні джерела виховної майстерності», в якому розкривається інноваційна технологія педагогічного впливу, зорієнтована на оптимальну реалізацію розвивального потенціалу, в тому числі вольових і моральних якостей особистості вихованця. Зміст посібника висвітлює сучасні підходи до виховання, що базуються на глибоких психологічних джерелах, про що засвідчують назви параграфів, окремі з яких наведемо: *Формула морального шляху у виховному процесі. Моральна мужність у особистісному становленні вихованця. Особистісні надбання вихованця як критерій його суспільної затребуваності.*

Спроможність вихованця протистояти спотвореним моральним судженням групи. Позиції «Я — сильний», «Я — слабкий» у поведінці вихованця. Негативні очікування як подразники емоційного стану вихованця [2, с. 246].

Якщо зміст освіти спрямовується лише на засвоєння знань та розширення загального світогляду, а поза увагою залишається розвиток морально-вольових якостей, це мінімізує можливості формування духовного стрижня людини, що, в свою чергу, спричиняє духовну кризу і особистість втрачає життєві орієнтири, а духовна криза спричиняє кризу життя взагалі. Сформовані моральні і вольові якості, навпаки, роблять людину стійкою, сильною і допомагають здобути владу над собою. А отже, зміст гуманітарної освіти без даного компоненту не буде повноцінним, як і технічний прогрес не буде гуманним при моральному і духовному регресі. І в першому і в другому випадку дисбаланс створюватиме перешкоди на шляху до якісного результату у формуванні особистості [3, с. 8].

Однак, знання – це лише один з компонентів змісту навчальної дисципліни і освіти в широкому її розумінні. Вони лише тоді стають керівництвом для дії, коли перевірені практикою, коли є результатом пізнання дійсності, її адекватним відображенням. Не менш важливим є *досвід репродуктивної діяльності*, який проявляється в уміннях відтворювати знання та елементи тієї чи іншої діяльності за певним заданим зразком, тобто копіювати відомі способи діяльності. Однак, зупинитись на репродуктивному рівні засвоєння знань – значить губитись у новій, незвичній ситуації, будучи нездатним вийти за рамки завченого, звичного, стереотипного. Це засвідчує необхідність *досвіду пошуково-творчої діяльності*, який проявляється в перенесенні знань і умінь в нову ситуацію; пристосуванні відомих способів діяльності до нових умов; баченні нових проблем та шляхів їх розв'язання; створенні принципово нового, власного способу розв'язання проблем.

Даний компонент змісту формується шляхом розв'язання проблемних ситуацій, нестандартних творчих завдань, які надзвичайно важливо закладати у зміст сучасних посібників та підручників з навчальних дисциплін, окрім самого

навчального матеріалу та завдань на його відтворення. Зауважимо, що моральні і вольові якості також не сформується за відсутності спеціально створених або природніх ситуацій морального і вольового вибору.

Досить відомі поетичні рядки українського поета М. Т. Рильського: «Ми працю славимо, що в творчість перейшла». Перефразували їх в контексті творчого компоненту змісту освіти, можна сказати: «Ми пошук славимо, що в творчість перейшов». Для формування названого компоненту у зміст практичних занять обов'язково повинні бути закладені творчі завдання, в тому числі і для формування моральних і вольових якостей.

Наступний компонент змісту освіти – *досвід емоційного-ціннісного ставлення* до навколишньої дійсності. Тут вже безпосередньо йдеться про систему морально-естетичних поглядів, цінностей, що виражають ставлення особистості до світу, діяльності, поведінки, до людей та до самої себе. Саме цей компонент визначає роль і місце мотиваційно-ціннісної сфери особистості, яка включає в себе моральні і вольові якості. Як і в процесі фізичного розвитку людини її організмом може бути засвоєна лише їжа з цінними мікроелементами, а не та, яка лише заповнює шлунок, так і «прорости в особистість» і стати регулятором її діяльності зможуть тільки ті знання, які набудуть особистісного, суб'єктивного смислу.

Таким чином, оволодіти змістом освіти означає оволодіти науково-теоретичними і науково-практичними знаннями, досвідом репродуктивної, пошукової і творчої діяльності, який включає в себе, окрім знань, три рівні умінь (репродуктивні, пошукові і творчі), та досвідом емоційного-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, компонентами якого є моральні і вольові якості.

На відміну від знань *уміння* – внутрішні моделі майбутньої діяльності, які забезпечують її результативність в умовах, що постійно змінюються, іноді зовсім непередбачуваним чином. На відміну ж від умінь *навички* забезпечують стереотипні, механічні дії у відносно стабільних умовах. Якщо уміння

розглядати як компонент структури особистості, то вони в контексті цієї структури знаходяться між знаннями і діяльністю.

Зміст навчальної дисципліни можна розглядати на різних рівнях: академічному; предметному (рівні того навчального матеріалу, який закладений у програму та підручник); на рівні його реалізації, або процесуальному (передачі та засвоєння), а також на особистісному рівні, коли зміст переходить у внутрішній план особистості і стає регулятором його діяльності та поведінки.

Процесуальний рівень – рівень його розгортання, динамізації, образно кажучи, це шлях і перехід змісту освіти у внутрішній план особистості учня, де він вже набуває особистісного характеру (спортивну форму, в якій він рухався в процесі його *засвоєння* особистістю, зміст освіти замінює на індивідуальну одягу).

У процесі аналізу психолого-педагогічної літератури, власного досвіду роботи нами було визначено критерії відбору змісту освіти в цілому та змісту навчальних занять: відповідність змісту потребам суспільства; відповідність змісту потребам та інтересам особистості; особиста значущість змісту, або його відповідність інтересам, потребам та життєвому досвіду учнів; відповідність можливостям особистості, її індивідуальним та віковим особливостям; наявність у змісті освіти виховного потенціалу та його реалізація на процесуальному рівні; орієнтація на зміст як на засіб розвитку мислення, його проблемність; висока наукова та практична значущість змісту (4, с. 51).

Процес відбору та формування змісту навчальних педагогічних дисциплін надзвичайно відповідальний. Особливо необхідно боятись того, щоб він не перетворився лише в певну порцію знань, які потрібно просто вивчити здати на екзамені і забути.

Список використаних джерел

1. Блекки Джон Стюарт. О самовоспитании умственном, физическом и нравственном. С.-П.: Книга плюс, 2005. 291с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності. К.: Академвидав, 2009. 248с.

3. Каплінський В. В., Асаулюк І.О., Пінаєва О. Ю. Етика викладача закладу вищої освіти та формування морально-етичних норм поведінки студентів: навчально-методичний посібник для самостійної роботи магістрів. Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. 112с.
4. Каплінський В. В. Основні структурні компоненти змісту освіти в контексті формування загальнопедагогічної компетентності сучасного педагога. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2016. Вип. 44. С. 49– 55.